

PALÉO-AKTUEEL 14/15

ARCHEOLOGIE IN 2002 & 2003

Met de jaarlijkse uitgave van Paleo-aktueel
geven de medewerkers van het Groninger Instituut voor Archeologie
inzicht in een deel van het lopende onderzoek van het instituut

Vormgeving: Nynke Tieckstra & Roelf Barkhuis

Omslagontwerp: Nynke Tieckstra

Foto omslag: het skelet uit graf 398 te Oosterbeentum (pp. 146–149)

ISBN 90 807390 06

Adres van de redactie

Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
Poststraat 6 9712 ER Groningen
tel. 050 363 6712 fax 050 363 6992
gia@let.rug.nl

Adres van de uitgever

Barkhuis Publishing
Zuurstukken 37 9761 KP Eelde
tel. 050 3080936 fax 050 3080934
info@barkhuis.nl www.barkhuis.nl

©2005, Groninger Instituut voor Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen mits zij van een duidelijke
bronvermelding zijn voorzien. Inlichtingen: Groninger Instituut voor Archeologie

PALÉO-AKTUEEL

14/15

ARCHEOLOGIE IN

2002 & 2003

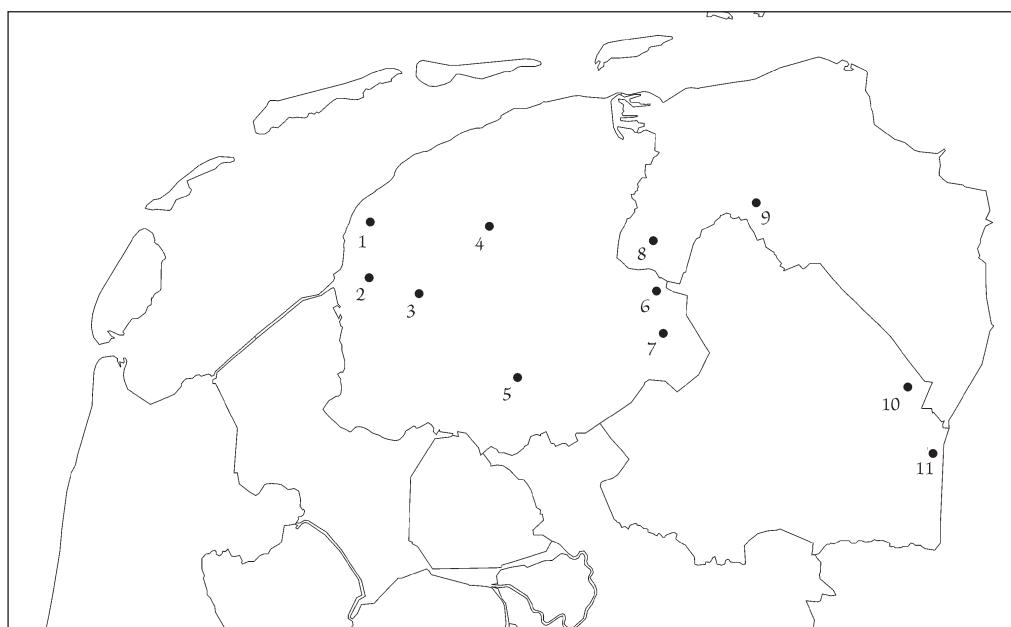
redactie

Jurjen M. Bos
Daphne Maring
Dick Stapert

Groningen
Groninger Instituut voor Archeologie (GIA)
&
Barkhuis Publishing
2005

In dit nummer: 1) Nederland, 2) Italië, 3) Griekenland, 4) Syrië, 5) Egypte, 6) Mali, 7) Duitsland.

In dit nummer: 1) Wijnaldum, 2) Pingjum, 3) Wommels-Stapert, 4) Leeuwarden, 5) Joure, 6) Siegerwoude, 7) Oosterwolde, 8) Trimunt, 9) Groningen, 10) Borger, 11) Emmerhout.

INHOUD

Voorwoord	ix
H.T. WATERBOLK	
Het geheim van het oude heideland	1
VEERLE ROTS, DICK STAPERT EN LYKKE JOHANSEN	
Spitsen van Siegerswoude (Fr.), Emmerhout (Dr.) en Luttenberg (Ov): Gebruikssporenonderzoek	11
LYKKE JOHANSEN, MARCEL NIEKUS EN DICK STAPERT	
Twee vuurmakers van vuursteen van het type Rijckholt	16
R.T.J. CAPPERS EN W.A. YTSMA	
Hazelnoten en mobiliteit in het Boreaal	21
HENNY GROENENDIJK	
Grote mesolithische afslagbijl uit Trimunt, gem. Marum (Gr.)	27
WIETSKE PRUMMEL EN MARCEL J.L.Th. NIEKUS	
De laatmesolithische vindplaats Jardinga: de opgravingen in 2002 en 2003	31
P.J. BAAK, S. BOTTEMA, R.T.J. CAPPERS EN H. WOLDRING	
Vegetatiehistorie van Jardinga (Fr.)	38
SYTZE BOTTEMA	
Vreemde activiteit en vreemd pollen aan de Tjoner (Fr.)	45
NICOLIEN BOTTEMA-MAC GILLAVRY	
Hergebruik van hout in de prehistorie?	48
BJØRN SMIT EN DAAN RAEMAEKERS	
Waardevol vuursteen? Waardering en selectie van steentijdvindplaatsen in pleistoceen Noord-Nederland	54
R.T.J. CAPPERS, Y. BOEKEMA EN S.A. MULDER	
Zaadgrootte als domesticatiekenmerk	58
O.H. HARSEMA	
De wereld gezien door vogel-ogen, of: de rol van roof en diefstal in de verbreiding van de kennis van het agrarische bestaan	64
ELSA KLEINE, HENK WOLDRING, RENÉ CAPPERS EN PETER ATTEMA	
Holocene vegetatiegeschiedenis van de Sibaritide (Calabrië, Italië): analyse van het pollenmateriaal uit Lago Forano	68

D.C.M. RAEMAEKERS Over benen werktuigen en deposities van runderhorens. De betekenis van de categorieën wild en gedomesticeerd voor de Swifterbantcultuur	74
ILONA KAPTEIN Archeozoölogisch onderzoek van paardachtigen (<i>equidae</i> sp.) uit het vroege neolithische Nabije Oosten	78
J.E.A. JANS EN R.T.J. CAPPERS Brood- & macaronitarwe in het oude Egypte: een late oogst	82
SOFIA VOUTSAKI The Argolid, 2000–1500 BC: a new project based at the GIA	89
PETER ATTEMA, RIK FEIKEN, TYMON DE HAAS, MARTIJN VAN LEUSEN EN JOKE OOSTERHUIS Survey in het dal van de Astura, 2003	92
S.A. MULDER EN R.T.J. CAPPERS Een mossenatlas van indicatorsoorten voor archeobotanisch onderzoek	98
REINDER REINDERS Archeologische vindplaatsen in de vlakte van Soúrpi. Voorlopige resultaten van de surveys in 2000 en 2002	104
PETER ATTEMA, JAN DELVIGNE EN MARTIJN VAN LEUSEN Recent onderzoek in de omgeving van de Timpone Motta, Francavilla Marittima (Calabria), en het <i>Raganello Archaeological Project</i>	111
M.A. TENSEN, O.M.H. DE VRIES, J. HILLE EN R.T.J. CAPPERS Moleculair onderzoek aan oude tarwe uit Egypte	117
PIETER BAAK Maalstenen bij de Dogon (Mali)	122
P.B. KOOI EN M.J.M. DE WIT Borger <i>revisited</i> , de nederzetting op de Daalkampen (Dr.)	129
INGER WOLTINGE EN WIETSKE PRUMMEL Wommels-Stapert (Fr.): botmateriaal uit de vroege en midden-ijzertijd	134
T. BLOKZIJL Wonen en werken: commerciële activiteiten en Romeinse kust- <i>villae</i> in Latium (Midden-Italië)	139
J.T. ZEILER Paardenrookylees uit Kesteren (Gld.)	143
EGGE KNOL EN XANDRA BARDET <i>Fremde im Frühmittelalter</i> : Noord-Nederland	146

YPIE AALDERS, HELLE MOLTHOE, WIEKE DE NEEF EN REINDER REINDERS Nagels en plaatjes uit Wijnaldum (Fr.). Aanwijzingen voor Friese klinkerschepen in de vroege Middeleeuwen?	150
JESSICA GRIMM Monnikenwerk	155
A. JAGER De Vischmarktpijp en de Brol te Leeuwarden (Fr.)	159
F. VREDE Archeobotanisch onderzoek van de beerput van de Latijnse School in Groningen (Gr.)	165
A. JAGER Kerkstraat 5–9 te Pingjum (Fr.)	171
V.R. RIDDERBOS EN J.M. BOS Laat 18e-eeuws pottenbakkersafval uit Joure (Fr.)	175

VOORWOORD

Dit jaar is in vele opzichten een memorabel jaar geweest voor Paleo-aktueel, het bij-de-tijdse jaарboek van het Groninger Instituut voor Archeologie. Het belangrijkste feit waarmee wij werden geconfronteerd was de pensionering van de spil van de redactie, Mette Bierma. Na 13½ jaar moesten wij afscheid van haar nemen, zij het niet van haar adviezen.

Dan werd Paleo-aktueel voor het eerst een dubbelnummer over het onderzoek in de jaren 2002 en 2003. De uitgave liep helaas vertraging op; het vertrek van Mette speelde daarin natuurlijk mee, maar ook de onderwijsvernieuwing waarmee vele auteurs te maken kregen speelde een rol bij de aanlevering van artikelen.

Een extra dik dubbelnummer dus, maar we hopen van nu af aan weer echt aktueel te zijn, en jaarlijks te verschijnen, mede door de – weer een verandering – nieuwe uitgever, die zich met grote inzet bezighoudt met een nieuwe opmaak, samen met oude en nieuwe medewerkers van de tekenkamer: Jan Smit, die het omslag van de eerste nummers van Paleo-aktueel ontwierp, ging in 2004 met pensioen.

Een dubbelnummer, over 2002 en 2003, maar sommige auteurs waren zo gretig dat ook al een beetje 2004 wordt belicht. Volgend jaar meer. Ook nog, in 2004, kroonjaren voor de collegae Butler, Van Zeist, Waterbolk en anderen. Waterbolk bijt in deze aflevering de spits af met een persoonlijke terugblik op het reilen en zeilen van de archeologie en haar beoefenaars in Drenthe vanaf de tijd van Reuvens.

De redactie spreekt de hoop uit dat de vele nieuwe studenten en de vele nieuwe tijdelijke medewerkers komend jaar zullen bijdragen aan Paleo-aktueel 16, maar ook natuurlijk de amateurs in de regio's.

De redactie

THE ARGOLID, 2000–1500 BC: A NEW PROJECT BASED AT THE GIA

Sofia Voutsaki

This paper presents a new five-year project financed by NWO and the Faculty of Arts, University of Groningen. The main aim of this project is to interpret the social, political and cultural developments that took place in the Argolid, southern Greece, during the Middle Helladic period and the transition to the Late Helladic (ca. 2000–1500 BC). This task will be done by means of an analysis of funerary, settlement, skeletal and iconographic data. The project addresses key questions in current debates in archaeological theory: the explanation of socio-political change and the redefinition of personal and group identities.

The problem

The Middle Helladic (MH) period in the southern mainland lasts approximately from 2000 to 1600 BC and the transition to the Late Helladic (LH) from 1600 to 1500 BC. The MH period is characterized by depopulation, relative material poverty, the absence of overt social differentiation and cultural introvertedness. The end of the period, however, sees important changes: the introduction of ostentatious mortuary practices, involving the construction of labour-intensive tombs and the deposition of large amounts of valuable offerings with the dead, an influx of foreign imports and the introduction of figurative art. At the same time, changes in the ranking order of settlements can be observed, as emerging centres display more of these novel features (rich tombs, valuable items, figurative decoration). Different regions participate in these developments to varying degrees, depending on their integration into wider networks of interaction with the Aegean and southern Italy. The area to be studied in this project, the Argolid, is at the forefront of these developments.

The main aim of our project is to understand the causes of these crucial changes. The relevance of the project, however, reaches well beyond Greek

archaeology: our investigation sets out to explore the transformation of personal, social, ethnic and cultural identities and to devise methods for reconstructing such seemingly intangible notions on the basis of the material evidence alone. It therefore directly confronts a heavily debated issue in archaeological theory: the conceptualisation of the person and its role in wider processes of change.

Aims and objectives of the project

The main aims of the project are:

- To refine the chronological framework of the MH period.
- To establish the nature of social organisation during the MH period.
- To reconstruct processes of social and political change during the MH period.
- To explore the significance of external contacts for the mainland societies.
- To assess the changing articulation of kinship and status during the MH period.
- To explore the redefinition of personal and group identities through a detailed investigation of funerary practices, an analysis of the skeletal material and an exploration of the human figure in art.

Theoretical background

Important theoretical issues addressed in this project are:

1. The interpretation of mortuary data.
 2. The explanation of change.
 3. The reconstruction of notions of personhood held by past societies.
-
1. The interpretation of mortuary data in the last four decades has focused on their social dimensions (e.g. Binford, 1971; Hodder, 1982). In this study an attempt will be made to understand the relationship between social status and kinship po-

sition. Although kinship is generally accepted to be an important organisational principle in traditional societies, it has received very little attention in archaeology.

Kinship position is, however, but one aspect to be examined in this project. In the light of recent mortuary studies, funerary ritual in this study is not seen as a faithful reflection of social organization, but as a mode of self-representation (Morris, 1993) and as giving expression to different aspects of personal identity such as gender, age, status, ethnic and cultural affiliation, etc. The combined analysis of funerary and skeletal data will allow the reconstruction of these different facets of personal and group identities.

2. For a discipline which deals with the long term, such as archaeology, the explanation of change is a crucial question. However, most proponents of the post-processual approach active in the last decade have shied away from addressing change (e.g. Thomas). These recent studies have been very successful in their critique of earlier approaches (e.g. Renfrew, 1972) as being socially and economically deterministic, for favouring internal developments and neglecting external stimuli, or for omitting the role of the social agent. But they have failed to come up with a coherent and convincing alternative.

This project will attempt to break through dichotomies established by earlier models of change, and investigate both internal developments and external factors. It will also move beyond the social determinism that characterized earlier archaeological interpretations and will acknowledge the importance of ideological and cultural factors alongside social tensions and economic imbalances.

The approach proposed here combines some of the insights gained recently by anthropology (Appadurai, 1986): the causes of change will be sought in changing patterns of consumption and demand, associated with the emergence of new personal and cultural identities.

3. The definition of the person is a highly contested question in current archaeological theory. Recent studies have emphasized the significance

of human agency and intentionality in wider processes of change (Shanks & Tilley, 1987). However, these studies often rely on an uncritical projection of the modern notion of the individual – as an autonomous, clearly demarcated and self-conscious entity – into the past. This project will probe more deeply and attempt to reconstruct a different notion of personhood by employing ethnographic analogies and testing them against the MH data.

The tentative hypothesis put forth in this study is that the MH period sees a shift in the way the person is defined and categorized: in the earlier part of the period the person is embedded within the matrix of kin relations, while in the later part a new mode of social categorization emerges, expressed through mortuary display and ostentation.

Methodology

The research design employs a combination of different methods and techniques: a detailed contextual examination of both funerary and settlement data, an analysis of skeletal material using established as well as innovative techniques, and an analysis of imagery. The Argolid is most suited for this kind of analysis, as it is the best documented area of the southern Aegean. Both settlement and funerary evidence are relatively abundant, especially at the three large sites (Lerna, Asine and Argos).

At a period of specialization and fragmentation of the field, this interdisciplinary project explores different aspects of the evidence and sets out to integrate them into a final synthesis.

The project will consist of the following sub-projects:

1. The statistical and contextual analysis of funerary data from the Argolid, which will enable us to reconstruct differentiation between and within communities as well as change through time. This analysis will be undertaken by Eleni Milka, AIO, based at the GIA.
2. The analysis of skeletal material from the main cemeteries at Argos, Asine and Lerna, which will include an osteological analysis, as well as DNA and stable isotopes analysis. The aim is to identify age and sex, but also to establish patterns in the pathologies and nutrition of the prehistoric popu-

lation. Ancient DNA will be investigated in order to detect family relationships between burials, grave groups and entire communities.

The osteological analysis will be done by Sevi Triantaphyllou, Archaeological Institute of Northern Greece and Anne Ingvarsson-Sundstrom, University of Uppsala. The analysis of ancient DNA will be carried out at the Medical School, University of Thessaloniki, by S. Kouidou-Andreou and L. Kovatsi. Michael Richards, University of Bradford, will be responsible for the stable isotopes analysis.

3. The radiocarbon analysis of human bones, to be carried out by A.J. Nijboer, GIA, will provide us with the necessary chronological resolution to undertake the detailed investigations outlined above.

4. The analysis of well documented house assemblages from the large sites will allow us to detect any differentiation in the settlement areas, and to compare the funerary and domestic assemblages. This analysis will be done by Sofia Voutsaki, in collaboration with the excavators of the three sites.

5. Finally, the analysis of imagery introduced at the end of the MH period will enable us to understand gender identities and cultural norms of the MH societies. This too will be done by Sofia Voutsaki.

In the final synthesis, the developments in the Argolid will be placed in the broader perspective of the MH mainland as a whole and in their wider historical context.

To conclude: this project adopts an interdisciplinary approach, uses a combination of diverse analytical methods and aims to integrate funerary, skeletal, bio-molecular and settlement data in order to understand the transformation of the MH

societies, and to explore the issue of socio-cultural change in general.

Samenvatting

In deze bijdrage wordt een nieuw vijfjarig project gepresenteerd, dat gefinancierd wordt door NWO en de Rijksuniversiteit Groningen. Het doel van dit project is de interpretatie van belangrijke sociale, politieke en culturele veranderingen die plaatsvonden op het zuidelijke Griekse vasteland in de loop van de midden-bronstijd en de overgangsperiode naar de late bronstijd (ca. 2000–1500 v. Chr.). De basis van het project wordt gevormd door een geïntegreerde analyse van data voor nederzettingen, grafvondsten, skeletten en iconografisch materiaal uit de Argolis, in het noordoosten van de Peloponnesos.

References

- Appadurai, A. (ed.) 1986. *The social life of things*. Cambridge.
- Binford, L.R. 1971. Mortuary practices: their study and their potential. In: J.A. Brown (ed.) *Approaches to the social dimensions of mortuary practices. Memoirs of the Society for American Archaeology* 25, pp. 208–243.
- Douglas, M. & B. Isherwood, 1979. *The world of goods: towards an anthropology of consumption*. London.
- Hodder, I. 1982. The identification and interpretation of ranking in prehistory: a contextual perspective. In C. Renfrew & S. Shennan (eds) *Ranking, resource and exchange*. Cambridge, pp. 150–154.
- Morris, I. 1993. *Death-ritual and social structure in Classical Antiquity*. Cambridge.
- Renfrew, A.C. 1972. *The emergence of civilisation*. London.
- Shanks, M. & C. Tilley, 1987. *Reconstructing archaeology*. Cambridge.